

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Actiecomités in Amsterdam

Bronner, F.; Hoog, R. de; Klaver, J.; Smiers, J.

Citation

Bronner, F., Hoog, R. de, Klaver, J., & Smiers, J. (1971). Actiecomités in Amsterdam. *Acta Politica*, 6: 1971(2), 125-157. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451283>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451283>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

ACTA POLITICA

TIJDSCHRIFT VOOR POLITICOLOGIE

REDACTIE

Drs. D. Boonstra, Drs. L. P. J. de Bruijn, Dr. N. Cramer, Drs. G. H. van Es, Dr. L. van der Land, Dr. J. van Putten (secretaris), Drs. J. K. de Vree.

Dit tijdschrift wordt uitgegeven onder auspiciën van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek op gezag van haar commissie voor de publikatie, bestaande uit Prof. Dr. H. Daalder, Prof. Dr. H. Daudt, Prof. Dr. A. Hoogerwerf, Prof. Dr. G. Kuijpers.

BIJDRAGEN

en andere mededelingen voor de redactie zende men aan de redactie-secretaris, Dr. J. van Putten, p.a. Sociaalwetenschappelijk Instituut van de Vrije Universiteit, Koningslaan 22-24, Amsterdam-Z., (020-739491).

De kopij dient persklaar te worden ingezonden, in drievoud en in machineschrift.

BOEKEN TER RECENSIE

en boekbesprekingen zende men aan de boekenredacteur, Drs. D. Boonstra, p.a. Sociaalwetenschappelijk Instituut van de Vrije Universiteit, Koningslaan 22-24, Amsterdam-Z. Terugzending van ongevraagde recensie-exemplaren kan niet plaats vinden.

ADMINISTRATIE

Voor abonnementen en advertenties richt men zich tot de uitgevers J. A. Boom en Zoon, Hoofdstraat 87, Meppel, tel. 05220-51341. Postrekening 1875577.

Acta Politica verschijnt driemaandelijks. De abonnementsprijs bedraagt f 25,50 per jaar (voor instellingen f 38,50 per jaar). Een studieabonnement kost f 16,- per jaar (maximaal gedurende 7 achtereenvolgende jaren). Losse nummers f 10,-.

Advertentietarieven: 1/1 pagina f 225,-; 1/2 pagina f 135,-; 2/3 pagina f 180,-; 1/3 pagina f 90,-. Bewijsnummers worden à f 2,- berekend.

Indien men het abonnementsgeld gireert voor een ander gelieve men op het girostrookje duidelijk naam en adres van de abonnee te vermelden, ter vermijding van dubbele incasso.

Aktiekomitees in Amsterdam

door F. Bronner, R. de Hoog, J. Klaver en J. Smiers

Algemene inleiding

In de politikologie heeft, met name in de Verenigde Staten, altijd veel belangstelling bestaan voor het verschijnsel pressiegroepen. Beschouwingen en research op dit terrein richtten zich echter vrijwel uitsluitend op grote permanente groepen met een meestal breed gebied, waarop pressie werd uitgeoefend. De pressiegroepen op lokaal niveau en de kortstondige aktievormen werden over het algemeen ternauwernood in de politikologie aan de orde gesteld. In het kader van een aantal doktoraalwerkkolleges, die aan de Universiteit van Amsterdam op het gebied van de lokale politiek in de hoofdstad gehouden zijn, is het verschijnsel aktiekomitees aan de orde gekomen.¹

Begripsomschrijving

Het is zinvol om bij een omschrijving van het begrip aktiekomitees uit te gaan van het bredere begrip pressiegroep, omdat aktiekomitees opgevat kunnen worden als een specifieke verschijningsvorm van pressiegroepen in het algemeen. Nu bestaat er over dit begrip allerm minst overeenstemming. Op grond van de overwegingen van een aantal auteurs² besloten wij de volgende definitie te hanteren: een pressiegroep is een belangengroep, die haar belangen geheel of gedeeltelijk via een overheidsmaatregel wil verwezenlijken en daarom de met gezaghebbende waardetoedeling belaste organen ten aanzien van haar belangen van buitenuit³ tracht te beïnvloeden. Binnen deze definitie valt dan een grote verscheidenheid van groeperingen: de KNVB, ANWB, aktiekomitee tegen geluidshinder, de KNAC etc. Het valt echter niet te ontkennen, dat deze definitie leidt tot een heterogene groep verschijnselen en verdere differentiatie nodig maakt.

Indien wij letten op het verschijnsel pressie, is onduidelijk wat functioneel

¹ De vier auteurs hebben gezamenlijk in het kader van het werkkollege 'Besluitvorming in Amsterdam' in het kursusjaar '68/'69 aan de Universiteit van Amsterdam een onderzoek gedaan naar aktiekomitees. De resultaten hiervan werden vervolgens door de eerste drie auteurs verwerkt in een doktoraalsskriptie. In de verschillende fasen van dit projekt is onder andere geprofiteerd van de adviezen van drs. J. de Lange en drs. L. M. A. Masset.

² A. Hoogerwerf, *Politieke functies van partijen en belangengroepen*, in: *Mens en Maatschappij*, 36e jaarg. no. 6 (nov./dec. 1961), blz. 415-422.

J. J. de Jong e.a., *Pressiegroepen*, Utrecht, 1959.

Y. Nuyens, *Pressiegroepen in België*, Leuven, 1965.

A. D. Robinson, *Dutch organized agriculture in international politics*, 's-Gravenhage, 1961.

D. Truman, *The Governmental Process*, 5e druk, New York, 1958.

³ Onder 'van buiten uit' verstaat Nuyens, op cit., blz. 55: '... druk uit te oefenen op de politieke gezagsorganen zonder evenwel zich in de plaats van deze instituties te willen stellen'.

het verschil is tussen de KNAC, die pressie uitoefent op de overheid voor vermindering van de wegenbelasting, en een komitee dat bij de overheid ijvert voor de aanleg van straatverlichting in een bepaalde wijk van de gemeente Amsterdam. Het verschil ligt echter hierin, dat in het eerste geval pressie op de gezagsorganen slechts een deelactiviteit binnen een ruimer activiteitenpakket is; terwijl in het andere geval het komitee is opgericht en uitsluitend bestaat voor pressie op deze organen. Er zijn pressiegroepen, die als enige functie de beïnvloeding van de overheid hebben en slechts bestaan bij de gratie van de gepercipiëerde noodzaak voor het verdere bestaan van de groep. Dit soort groepen kunnen aktiekomitees genoemd worden en moeten dan voldoen aan de volgende definitie: aktiekomitees zijn tijdelijke groeperingen van burgers, die hun belangen geheel verwezenlijkt willen zien via een overheidssanktie en daarom de met gezaghebbende waardetoedeling belaste organen van buiten uit trachten te beïnvloeden. Aan de hand van deze definitie is onderzocht welke pressiegroepen, die aan de criteria van aktiekomitees voldoen, gedurende de periode september '67 tot januari '69 eisen hebben gesteld aan de Amsterdamse overheid.

Methoden en inventarisatie

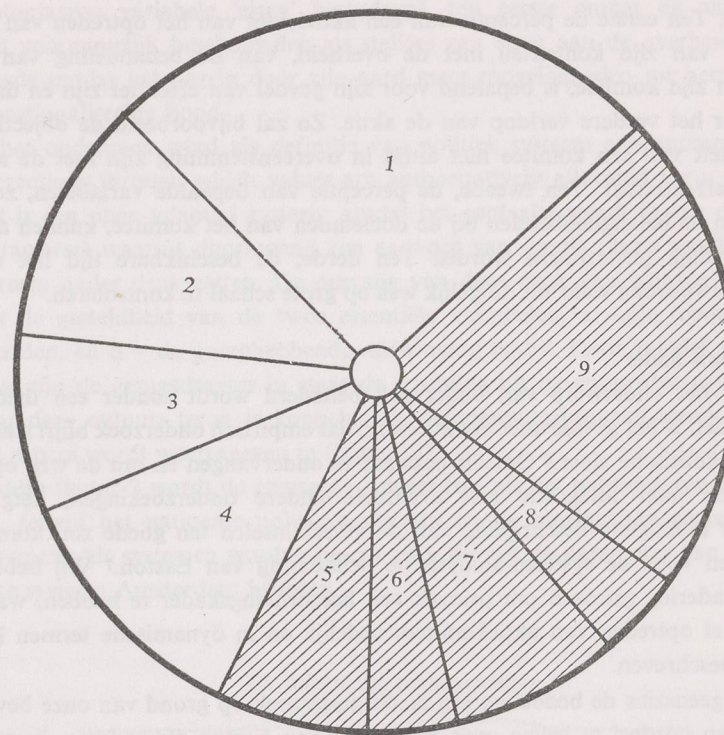
Er is van uitgegaan, dat drie bronnen de meeste informatie zouden kunnen verschaffen over het bestaan van aktiekomitees: de kranten, het bureau bestuurskontakten van de stad Amsterdam en de politieke partijen. Van deze drie waren de kranten⁴ verreweg het belangrijkste, met name de politieke partijen bleken weinig informatie te kunnen verschaffen.

Onderzocht zijn 27 groeperingen die bleken te voldoen aan onze definities.⁵ Deze komitees konden worden onderverdeeld in negen categorieën, die zijn weergegeven in figuur 1.

Nadat het bestaan van een aktiekomitee was vastgesteld werd informatie verkregen door een uitgebreid interview met de woordvoerder(s) van het komitee. Deze enquête was de voornaamste bron van informatie over de aard, het op-

⁴ Onderzocht werden de volgende kranten: Het Algemeen Handelsblad, De Telegraaf, De Tijd, Het Parool, Trouw, De Volkskrant, Het Wierings Weekblad, Echo. De kranten met een grote oplage zijn gekozen en hierdoor is De Waarheid links blijven liggen, wat achteraf een gemis genoemd moet worden, omdat bij nader onderzoek van de komitees bleek, dat vele malen deze krant door de respondenten van aktiekomitees werd genoemd. Het Vrije Volk is door nalatigheid van de auteurs niet onderzocht.

⁵ De onderzochte aktiekomitees waren: Aktiekomitee Bethaniënbuurt (dhr. J. Sticel), Aktiekomitee Bethaniënbuurt (dhr. Niers), Aktiegroep Progil, Komitee Oostenburg, Aktiekomitee Behoud Waterlooplein, Saneringskomitee Nieuwmarkt, Saneringskomitee Kattenburg, Komitee tegen huurverhoging Makassarstraat e.o., Komitee West

Figuur 1, indeling van de aktiekomitees naar onderwerp

1 sanering, 2 huurproblemen, 3 industrialisering, 4 diversen, 5 volksgezondheid, 6 jeugd, 7 cultuur, 8 emancipatie, 9 leefbaarheid.

treten en de resultaten van de komitees. Bij de verwerking van de gegevens is systematisch vastgehouden aan de perceptie van de woordvoerders van aktiekomitees. Tegen deze benadering kunnen verschillende bezwaren worden aangevoerd. Allereerst is het duidelijk, dat een dergelijke werkwijze het risico impliceert, dat men een eenzijdig of zelfs foutief beeld van de werkelijkheid krijgt. Drie overwegingen deden ons echter besluiten vast te houden aan deze

tegen huurverhoging, Komitee Anti-fluor, Aktiekomitee Spaarndammerbuurt, Belangengroep Beeldende Kunstenaars, Aktiekomitee tegen 4 % huurverhoging, Aktiekomitee van Expediteurs, Werkgroep Barlaeusgymnasium, Stichting Aktiegeluidshinder Vliegtuigen, Bond tegen het hondevuil, Komitee Explosief Amsterdam, Amsterdam '75, Komitee Carré van Ons, Aktiekomitee Slotterhof, Komitee Leefbaarheid Bannebuiksloot, Aktiekomitee tegen Electrozuur, Aktiegroep Man, Vrouw, Maatschappij, Komitee Wittenburg, Aktiekomitee Leefbaarheid Kinkerbuurt, Stichting De Straat.

methode. Ten eerste de perceptie van een aktieleider van het optreden van het komitee, van zijn kontakten met de overheid, van de behandeling van de eisen van zijn komitee, is bepalend voor zijn gevoel van effectief zijn en daarmee voor het verdere verloop van de aktie. Zo zal bijvoorbeeld de objectieve effectiviteit van een komitee niet altijd in overeenstemming zijn met de subjectieve effectiviteit. Ten tweede, de perceptie van bepaalde variabelen, zoals steun van de belanghebbenden bij de doeleinden van het komitee, kunnen achteraf moeilijk geverifieerd worden. Ten derde, de beschikbare tijd liet niet toe de antwoorden waar dit mogelijk was op grote schaal te controleren.

Theoretisch kader

Wanneer het onderwerp van onderzoek benaderd wordt zonder een theoretisch model, is het gevaar niet denkbeeldig, dat empirisch onderzoek blijft steken in de anekdotische sfeer.⁶ Om dit bezwaar te ondervangen en om de weg open te houden naar integratie met eventuele andere onderzoeken, hetgeen een meer homogene beschrijving van de verschijnselen ten goede zou komen, is gekozen voor de systeem-analytische benadering van Easton.⁷ Wij hebben deze benadering gekozen om primair een beschrijvingskader te hebben, waarbinnen het optreden van aktiekomitees ordelijk en in dynamische termen kan worden beschreven.

Het was geenszins de bedoeling om in dit onderzoek op grond van onze bevindingen een oordeel te vellen over de theorie van Easton als zodanig. Immers de theorie is primair gericht op het beschrijven en analyseren van politieke systemen in hun geheel, terwijl dit onderzoek slechts een bepaalde structuur van dat systeem behandelt. Dit feit en de specifieke tijdsdimensie van de te bestuderen structuur hebben ons doen besluiten, de variabele 'steun' niet in beschouwing te nemen, daar deze variabele wellicht voornamelijk op het niveau van het politieke systeem als geheel en op de lange termijn het onderzoeken waard is.

Bovendien zou de operationalisering en meting van steun op het niveau van aktiekomitees ons voor het onoverkomelijke kardinaliteitsprobleem geplaatst hebben, namelijk in hoeverre steunt komitee x meer of minder de overheid dan komitee y.⁸ Wij hebben het optreden van aktiekomitees alleen in termen van de

⁶ Dat overigens een theoretisch kader geen samenhangend onderzoek garandeert, blijkt naar onze mening uit het rapport van de Werkgroep Stadssanering van de Vrije Universiteit, afdeling Bestuurskunde.

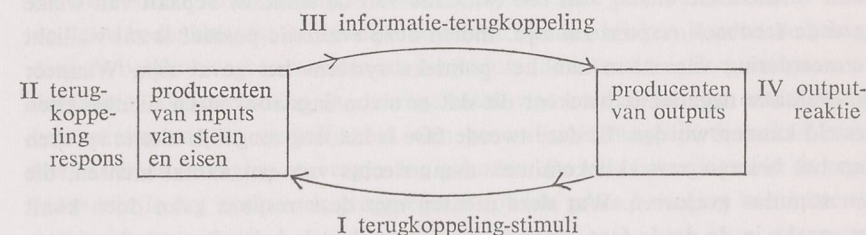
⁷ D. Easton, *A. systems analysis of political life*, 2e druk, New York, 1967. In het vervolg te citeren als Systems analysis.

⁸ In de ekonomie is de impasse, door het probleem veroorzaakt, met behulp van indifferentiekurven doorbroken. Wellicht is een dergelijke benadering in de politiekologie met betrekking tot dit probleem eveneens zinvol.

Eastoniaanse variabele 'eisen' bestudeerd, ten eerste omdat de aktieleiders zich voornamelijk beschouwden als stellers van eisen aan de overheid, en ten tweede omdat het begrip door zijn aard meer mogelijkheden tot betrouwbare operationalisering bood.

In het onderzoek werd als definitie van politiek systeem aangenomen: 'those interactions through which values are authoritatively allocated for a society'.⁹ Het is een open adaptief systeem omdat het geplaatst wordt in een omgeving (parameter) waaruit doorlopend een aanvoer van inputs plaats vindt, die het systeem onder druk zetten. De omvang van deze druk kan worden afgelezen aan de gesteldheid van de twee essentiële variabelen. a – de toedeling van waarden, en b – de gezaghebbende afdwinging ervan. Door middel van 'outputs' zijn de gezagsdragers in staat de spanning uit de parameter te reguleren door deze outputs terug te koppelen op de spanningsbronnen steun en eisen. Dit proces wordt weergegeven in figuur 2.¹⁰

In deze figuur 2 wordt de gemeente Amsterdam als het politieke systeem opgevat, terwijl het nationale politieke systeem en de omringende gemeenten en provincies als systemen worden beschouwd, die tot de parameter van het politieke systeem Amsterdam behoren.

Figuur 2, de vier fasen van de terugkoppeling-stroom van een politiek systeem

Het optreden van aktiekomitees zal in dit onderzoek binnen deze figuren beschreven en geanalyseerd worden. De eerste fase betreft de stimuli van eisen en daarmee van komitees. Let men op de stimulus van eisen dan gaat het niet om de vraag waaruit maar naar aanleiding waarvan een behoefte wordt omgezet in een eis.

De stimuli van eisen kunnen in twee categorieën verdeeld worden: a – stimuli gevormd door de outputs van de gezagsdragers. b – stimuli gevormd door een toestand in de parameter van het politieke systeem. De stimuli van de eerste categorie worden door Easton 'feedback stimuli' genoemd. Bijvoorbeeld het

⁹ Systems analysis, blz. 21.

¹⁰ Figuur II is overgenomen uit Systems analysis, blz. 381.

plan tot uitgifte van een vestigingsvergunning aan de onderneming Progil is een feedback stimulus, om de economische leegloop voor Amsterdam te voorkomen. De stimulus van de tweede categorie heeft betrekking op het feit dat de toestand in de parameter aanleiding kan geven tot het stellen van eisen aan de overheid. Bijvoorbeeld, het gebruik maken door straalvliegtuigen van baan 09-27 van Schiphol is de stimulus geweest van het comité Geluidshinder.

De toestand in de parameter kan het resultaat zijn van de uitwerkingen van bepaalde outputs. Easton duidt dit soort parameter-stimuli aan met 'circumstantial feedback stimuli'. Daarnaast bestaan er stimuli uit de parameter, die geheel autonoom het resultaat van outputs van andere politieke systemen zijn. Op grond van deze twee soorten stimuli zijn de 27 aktiekomitees verdeeld in: a intragenetische komitees, waarvan de stimulus is ontstaan *binnen* het politieke systeem;

b extragenetische komitees, die zijn ontstaan naar aanleiding van een stimulus, die zijn oorsprong *buiten* het politieke systeem heeft.

De tweede fase is die van de feedback respons. Of een bepaalde output of toestand in de parameter een stimulus voor eisen wordt, is afhankelijk van de percipiëring en evaluering ervan. Bijvoorbeeld voor iemand die doof is zal het gebruik van baan 09-27 geen stimulus tot de eis om opheffing van deze baan vormen. De uitslag van een evaluatie van de stimulus bepaalt van welke aard de feedback respons zal zijn. Indien deze evaluatie positief is zal wellicht vermeerdering van steun aan het politieke systeem het geval zijn. Wanneer de evaluatie negatief is betekent dit dat er steun ingetrokken en nieuwe eisen gesteld kunnen worden. In deze tweede fase is het nog mogelijk niet te spreken van het bestaan van aktiekomitees, maar slechts van een aantal mensen, die een stimulus evalueren. Wat deze mensen met deze respons gaan doen komt ter sprake in de derde fase, want in die fase zullen de behoeften omgezet worden in eisen.

De derde fase is die van de informatie-overbrenging. Aan dit proces vallen twee aspecten te onderscheiden. Vanuit het gezichtspunt van degenen die reageren op de stimuli betekent dit proces het kenbaar maken van hun eisen; gezien vanuit de gezagsdragers verschaft dit proces informatie over de toestand in de parameter en het politieke systeem zelf. Dit proces kan verdeeld worden in twee subfasen: a. de omzetting van behoeften in eisen, en b. het overbrengen van de eisen naar de outputeenheden.

Terwijl in fase 2 nog slechts een sociale categorie van mensen bestaat die een bepaalde respons op een stimulus gemeen hebben, transformeert in fase 3 deze categorie zich tot een politieke belangengroep, in casu een aktiekomitee. Deze is dan de omzetter van de behoeften in eisen, omdat het de taak op zich genomen heeft de eis aan de gezagsdragers over te brengen. Subfase b is verdeeld in: 1. indirecte en 2. directe overbrenging van informatie. De indirecte infor-

matie-overbrenging gaat voornamelijk via de kommunikatiemedia. Deze media zullen door ons onderzocht worden in hoeverre zij eisen van aktiekomitees in het politieke systeem reguleren. De direkte informatie-overbrenging betreft de overdracht van eisen via persoonlijke kontakten met gezagsdragers. Bij de verwerking van de resultaten bleek, dat fase 2 moeilijk te onderscheiden is van fase 3. Formulering en overbrenging lopen onvermijdelijk door elkaar. De vierde fase is die van de output-reaktie. Wanneer de informatie over de respons de gezagsdragers heeft bereikt, zijn de eisen in het stadium van een eventuele output-reaktie gekomen. In het onderzoek zal bekeken worden in hoeverre de mate van responsiviteit van gezagsdragers, 'demand overload', en de middelen die de overheid ter beschikking staan als verklarende variabelen optreden bij de output-reaktie van de gezagsdragers met betrekking tot aktiekomitees. De inhoud van de output-reaktie vormt op haar beurt weer een stimulus voor de aktiekomitees. De respons erop kan leiden hetzij tot opheffing hetzij tot kontinuering van het comité. Want is deze output-reaktie niet naar de zin van het comité, omdat niet voldaan is aan de eisen van het comité, dan zal een nieuwe eis gesteld worden en de steun aan de gezagsdragers verminderd worden. Dit alles heeft weer een volgende ronde in de terugkoppelbaan tot gevolg.

Bij deze sterk vereenvoudigde beschrijvingsmethode van aktiekomitees is het nodig te bedenken, dat in principe de relatie tussen aktiekomitees en de gezagsdragers beschreven kan worden als voortdurende interactie. Een weergave van dergelijke talrijke ronden in de regelketen zou neerkomen op een volledige beschrijving van de werkelijkheid. Om generalisatie mogelijk te maken is een sterke vereenvoudiging en vergroving geboden. De vele bewegingen in de regelketen zijn in het onderzoek geaggregeerd tot één grote beweging van in de tijd verspreide processen.

Hypothesen

Uiteraard kan men het gebruik van de benadering van Easton reeds als een hypothese beschouwen, omdat de bruikbaarheid ervan nog steeds moet worden aangetoond. Dit geldt wellicht nog in versterkte mate voor toepassing op mikro-niveau. De voornaamste hypothese betreft een gedeeltelijk aan Easton ontleend onderscheid tussen intra- en extragenetische komitees. Het maakt voor een comité een wezenlijk verschil uit of het intra- of extragenetisch is. In de meest extreme vorm gesteld luidt de hypothese: de ontstaansgrond bepaalt in sterke mate een aantal eigenschappen van aktiekomitees. Deze eigenschappen zijn: organisatievorm, aard van het optreden versus belanghebbenden en de gezagsdragers, kontakten met kommunikatiemedia en andere komitees, steunverwerving van de belanghebbenden.

Stelt men a priori een beeld van intra- en van extragenetische komitees op,

dan kan men tot de volgende schets komen. De stimulus van intragenetische komitees is konkreet, omdat deze gevormd wordt door een output van de gezagsdragers, terwijl daarentegen de stimulus van de extragenetische komitees diffuus is, omdat deze gevormd wordt door een bepaalde toestand in de parameter van het politiek systeem.¹¹ Intragenetische komitees verzetten zich tegen de overheid omdat deze in hun ogen verantwoordelijk is voor het plan of maatregel die de stimulus voor het oprichten van het komitee vormt. Zij willen het plan of de maatregel voorkomen, modificeren of ongedaan maken. Extragenetische komitees daarentegen trachten dikwijls de hulp van de overheid in te roepen om een bepaalde toestand in de parameter te veranderen.¹² Bij de intragenetische komitees worden de belanghebbenden, voorzover deze objectief bestaan, vrijwel automatisch gelokaliseerd door een output die hen aangaat. De output heeft dikwijls betrekking op een bepaalde sektor van het politieke systeem, zodat de waarschijnlijkheid dat alle leden van het systeem belanghebbenden zijn, klein is. De relatief geringe omvang van deze groep maakt een grotere controle van de leden over de leiding mogelijk, hetgeen leidt tot een scherpere afbakening van de verantwoordelijkheden van de leiders in de vorm van een formele organisatie. Doordat de intragenetische komitees van mening zijn, dat de overheid verantwoordelijk is voor de stimulus valt het te verwachten, dat zij vis à vis de overheid een meer gedifferentieerde actie zullen voeren dan extragenetische komitees. Dit komt tot uiting in het gebruik maken van een groter skala van activiteiten, intensievere kontakten met de pers, radio en tv, en een veelvuldiger benaderen van de gezagsdragers dan extragenetische komitees.

Een ander mogelijk gevolg van het ontstaan naar aanleiding van een overheidsmaatregel of -plan is het meer benaderen van aktiekomitees door gezagsdragers. Deze zullen, indien zij gekonfronteerd worden met de oppositie tegen een output, de noodzaak voelen zich op de hoogte te stellen van de aard en omvang van deze oppositie, hetgeen hen informatie kan verschaffen voor eventuele bijsturing van hun beleid. Omdat outputs dikwijls onderdelen van een breder algemeen beleid zijn en daardoor de kans groot is, dat er outputs op een zelfde soort gebied gedaan worden,¹³ is het mogelijk, dat er komitees ontstaan, die geografisch verspreid liggen maar zich verzetten tegen een output,

¹¹ Men kan dit onderscheid illustreren aan de hand van het volgende voorbeeld. Het plan van de gemeente tot uitgifte van een vestigingsvergunning aan Progil is konkreet te noemen in vergelijking met de toestand van de woon- en recreatiemogelijkheden in de Kinkerbuurt.

¹² Bijvoorbeeld de Stichting De Straat eiste van de overheid dat deze iets zou doen aan de 'ludieke' toestand in Amsterdam door het beschikbaar stellen van een speelstraat.

¹³ Op verschillende plaatsen in Amsterdam wordt er door de gemeente gesaneerd,

die betrekking heeft op hetzelfde onderwerp. Het is daarom te verwachten, dat intragenetische komitees meer kontakten hebben met andere komitees dan extragenetische.

De diffuse stimulus uit de parameter voor extragenetische komitees zal een minder duidelijk gelokaliseerde groep van belanghebbenden tot gevolg hebben. Het vage karakter van de achterban maakt informele verantwoording van leiding tegenover leden of sympatisanten waarschijnlijk, wat kan leiden tot een minder formele organisatie. Tevens kan men verwachten, dat extragenetische komitees meer een band met politieke partijen hebben dan intragenetische. Men zou kunnen zeggen, dat het gemakkelijker is in verzet te komen tegen een overheidsmaatregel of plan dan op eigen initiatief stappen te ondernemen tot het veranderen, met behulp van de overheid, van een bepaalde toestand in de parameter. Dit laatste vereist meer politiek zelfvertrouwen, een grotere ervaring in de politiek, eigenschappen die bij leden van politieke partijen waarschijnlijk meer voorhanden zijn dan bij de doorsnee burger.

Een volgende hypothese heeft betrekking op de effectiviteit van aktiekomitees. Wij meenden, dat het verwerven van veel steun een belangrijke voorwaarde is voor het effectief zijn van aktiekomitees. De reden waarom wij aan deze hypothese de voorkeur hebben gegeven, en niet bijvoorbeeld aan de veronderstelling dat het beschikken over veel financiële middelen of politiek relevante leden tot effectiviteit zal leiden, is het democratisch ideaal. Wellicht primitief geformuleerd, kan men zeggen dat in een democratie inspraak en medebeslissingsrecht van belangrijke segmenten van de bevolking als ideaal gesteld wordt. Op grond hiervan kan men veronderstellen, dat naar mate groepen over een grotere aanhang beschikken, hun invloed op de gezaghebbende toedeling van waarden groter zal zijn.

Ontstaan van aktiekomitees en eisen

A, rubricering aktiekomitees – De resultaten van het onderzoek zullen worden weergegeven in de volgorde zoals hiervoor uiteengezet. Allereerst moet dan onderzocht worden naar aanleiding van welke stimulus aktiekomitees zijn opgericht. Nagegaan is welke van de komitees behoorden tot de intragenetische en welke tot de extragenetische categorie. Van de 27 onderzochte komitees blijken er 15 gereageerd te hebben op een overheidsmaatregel of plan. De drijfveer tot het ontstaan lag *binnen* het politieke systeem, dit worden intragenetische komitees genoemd. De overige 12 komitees werden gestimuleerd door gebeurtenissen, die *buiten* het politieke systeem lagen, en deze worden extragenetische komitees genoemd.

De 15 komitees, die als gevolg van een output ontstaan, kunnen geklassificeerd worden volgens de typen outputs die Easton onderscheidt. Deze zijn: gezaghebbende verklaring (hieronder vallen 4 komitees waaronder 4% huurverho-

ging), gezaghebbende uitvoering (5 komitees waaronder Kattenburg), geassocieerde verklaring, en geassocieerde uitvoering. Daar geen aktiekomitees op grond van een geassocieerde verklaring, zoals bijvoorbeeld de nieuwjaarsrede van de burgemeester, of van een geassocieerde uitvoering, zoals de gunsten van een bepaalde gezagsdrager ontstond, bleven deze categorieën in het onderzoek leeg. Er blijven echter nog 5 komitees over die reageerden op een plan, maar voordat dat plan gezaghebbend, dat wil zeggen door de gemeenteraad aangenomen, was. Misschien heeft Easton in de categorie geassocieerde verklaringen ook deze nog niet gezaghebbende plannen willen laten vallen. In dat geval moeten deze 5 komitees in deze categorie ondergebracht worden. Is dit in strijd met zijn bedoelingen dan moet een vijfde categorie genaamd 'niet-gezaghebbende overheidsplannen' ingevoerd worden. Voorbeelden van deze komitees zijn Nieuwmarkt en Progil.

In figuur 1 waarin de aktiekomitees naar onderwerp gerangschikt zijn kan nu het onderscheid intra- en extragenetisch worden aangebracht. De categorieën 1 tot en met 4 zijn de intragenetische komitees, 5 tot en met 9 de extragenetische.

B, feedback respons – De tweede fase van het feedback proces bestaat uit het verwerken van de stimulus waarop de leden van het politieke systeem reageren door het stellen van eisen. Tussen de fasen respons en feedback informatie is niet altijd gemakkelijk een grens te trekken, omdat het slechts achteraf mogelijk is de aard van de respons af te leiden uit de eisen die aan de overheid gesteld worden. Formulering en overbrenging lopen veelal door elkaar, zodoende loopt de bestudering van de respons parallel aan die van de gestelde eisen. Bij de respons worden behandeld:

- 1 het optreden van structurele regulatoren en kulturele inhibitoren bij de omzetting van behoeften in eisen,
 - 2 de organisatie die nodig is als basis voor goede overbrenging van de eis;
 - 3 de verwerving van steun van de belanghebbenden, die volgens een van de hypothesen belangrijk is voor de effectiviteit van aktiekomitees;
 - 4 de aggregatie van eisen, nadat zij in het politieke systeem zijn opgenomen.
- ad 1.* Het omzettingsproces van behoeften in eisen wordt gereguleerd door structurele en kulturele determinanten. Bepaalde structurele elementen als aktiekomitees bepalen de aard en hoeveelheid van de behoeften, die omgezet worden in eisen, met andere woorden aktiekomitees kunnen worden opgevat als structurele regulatoren. Ook kulturele normen spelen een rol, al is deze niet zo groot. Bij de intragenetische komitees matigde alleen Oostenburg de eisen vooraf, omdat de gemeente het financieel al zo moeilijk had. Bij de extragenetische matigden twee hun eisen. Dat waren De Straat en Kinkerbuurt. Eerstgenoemd komitee organiseerde zich in de vorm van een stichting, om

zoveel mogelijk bij de overheid te bereiken, en laatstgenoemd komitee matigde de eisen om een zo groot mogelijk deel van de bevolking mee te krijgen.

ad 2. Het zich organiseren heeft voor een komitee een driedelige functie met betrekking tot het bereiken van de doelen:

a – Steunverwervend. Deze functie duidt op het opsporen en het activeren van de potentiële belanghebbenden bij de doelstellingen van het komitee. De activering zal moeten leiden tot steun van deze belanghebbenden, die volgens de hypothese weer zal leiden tot grotere effectiviteit.

b – Verklarend. Deze functie duidt op de verwoording van de doelstellingen van het komitee tegenover de belanghebbende burgers en de overheid. Dit gebeurt zoals zal blijken meestal door een vaste woordvoerder.

c – Vertegenwoordigend. Deze functie houdt een vorm van mandaat van de sympathisanten of leden in. Onderzocht werd of er sprake is van formele of informele verantwoording en in hoeverre de leiding zich gebonden acht aan de instemming van de leden en/of sympathisanten.

In verband met deze organisatie worden de volgende aspecten nader bekeken: partijgebondenheid, funktieverdeling, financiële middelen, en de vorm van de relatie met de achterban.

Tabel 1, partijgebondenheid van de respondenten in procenten

	intragenetisch	extragenetisch	totaal
partijloos	60	42	51
CPN	27	25	26
PSP	13	8	11
Provo	—	16	8
PvdA	—	8	4

Gevraagd is naar het partijlidmaatschap van de respondent, die altijd de voorzitter of woordvoerder was. In tabel 1 staan de partijrelaties van de respondenten aangegeven. Van de respondenten van extragenetische komitees heeft 58% een band met een partij en van de intragenetische 40%. Van alle respondenten tesamen blijkt 49% een band met een partij te hebben. Van de bevolking in Nederland is ongeveer 5 à 10% lid van een politieke partij. Men kan dus konstaten, dat partijleden voorzover het de functie van leider van een aktiekomitee betreft oververtegenwoordigd zijn in verhouding tot het aantal partijleden in de hele bevolking. Het is opvallend, dat de CPN en de PSP zo goed vertegenwoordigd zijn onder de leiders van aktiekomitees, opvallend omdat uit andere onderzoekingen¹⁴ blijkt, dat de CPN en PSP stemmers een laag poli-

¹⁴ H. Daudt, C. E. van der Maesen, R. J. Mokken, *Political efficacy: a further exploration in: Acta Politica*, 3e jaarg., no. 4 (juli 1968), blz. 286-307.

tiek zelfvertrouwen hebben, terwijl toch aangenomen mag worden, dat leiders van aktiekomitees een hoog politiek zelfvertrouwen hebben.

Het aantal formeel georganiseerde komitees is ongeveer in evenwicht met het aantal niet formeel georganiseerde (12 en 15). De intragenetische komitees hebben vaker een vaste woordvoerder dan extragenetische. Dit zou verklaard kunnen worden door het feit, dat deze komitees op een overheidsmaatregel of -plan reageren, dat vaak aan één sektor van de overheid, bijvoorbeeld Publieke Werken, toegeschreven kan worden, zodat het voldoende is een woordvoerder aan te wijzen, die deskundig is op het beleidsgebied van deze dienst.

Tabel 2, herkomst van de financiële middelen van aktiekomitees

bron	intragenetisch	extragenetisch	totaal
subsidies	1	1	2
vrijwillige bijdragen	7	7	14
kontributies	2	3	5
eigen middelen	6	3	9
leider komitee	16	14	30

Elke groep blijkt over financiële middelen te beschikken. De herkomst van deze middelen is weergegeven in tabel 2.

Wanneer bekeken wordt of de komitees formeel of informeel verantwoording schuldig zijn aan de achterban, blijkt dat bij 21 van de 27 komitees informele verantwoording wordt aangetroffen. De mate waarin de respondenten zich feitelijk gebonden voelden aan de achterban is bekeken met behulp van een vijf-puntsschaal lopend van volkomen ongebonden tot zeer sterk gebonden. Vooral bij extragenetische komitees gaat de informele verantwoording samen met een gevoel van geringe gebondenheid. Deze geringe gebondenheid stemt overeen met de hypothese dat extragenetische komitees een minder duidelijke achterban hebben en niet zo buurtgebonden zijn.

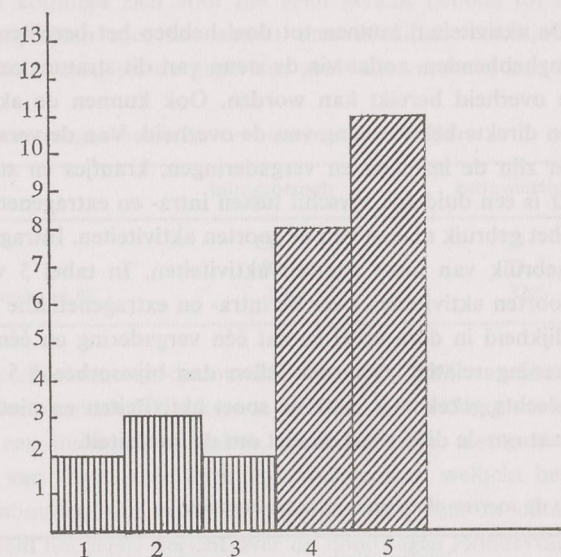
ad 3. Het begrip steun van de belanghebbenden wordt beschouwd omdat volgens de hypothese veel steun leidt tot grote effectiviteit.

De intragenetische komitees zoeken de belanghebbenden voornamelijk bij de buurtbewoners, terwijl de extragenetische meer de hele bevolking van Amsterdam als belanghebbend zien. Ook dit sluit aan bij de hypothese, dat extragenetische komitees een minder duidelijke achterban hebben als gevolg van het ontstaan op grond van een diffusere stimulus.

Door de respondenten een vijf-puntsschaal voor te leggen werd getracht te achterhalen wat hun perceptie was van de steun van de belanghebbenden. Van de 27 respondenten meenden 19 veel tot zeer veel steun gekregen te hebben. Figuur 3 geeft de scores van de komitees op deze schaal weer. De komitees zagen zelf als voornaamste indicatoren van de verkregen steun: volle ver-

gaderzalen, en veel handtekeningen, en daarnaast in mindere mate telefonische en financiële adhesie.

N = 26

Figuur 3, histogram van de scores op de steunschaal*

Op de verticale as staat het aantal komitees en op de horizontale as de scores aangegeven. De arcering duidt op de dichotomisering van de variabele steun.

* Het komitee 'Man, Vrouw, Maatschappij' had nog geen mening over de verkregen steun. In alle andere tabellen waarin steun ter sprake komt kan N dus nooit groter zijn dan 26.

ad 4. Wanneer de eisen zich eenmaal in het politieke systeem bevinden wordt hun eventuele verwerking door de gezagsdragers beïnvloed door verschillende factoren. Sluiswachters binnen het systeem kunnen de eisen reduceren door kollektie of combinatie. Aktiekomitees kunnen zelf deze sluiswachter-functie vervullen. In dergelijke gevallen fungeren zij als 'intra-system gatekeepers'. Van de 15 intragenetische komitees hebben 7 zich tot andere komitees gericht, van de 12 extragenetische deden slechts 4 dat. Men kan dus zeggen, dat intragenetische komitees zich meer tot andere komitees richten dan extragenetische. Dit is toe te schrijven aan het feit, dat intragenetische komitees vaak ontstaan naar aanleiding van een plan of maatregel, dat onderdeel is van een breder beleid. De komitees voelen zich verbonden omdat zij ontstaan zijn ten gevolge van soortgelijke plannen of maatregelen.

Informatiefeedback

De informatieoverbrenging kan geschieden door eigen activiteiten zoals het

houden van vergaderingen, enquêtes of demonstraties en het drukken van pamfletten, door zich te richten tot de kommunikatiedmedia of door een direkt kontakt met de gezagsdragers.

A, activiteiten – De activiteiten kunnen tot doel hebben het bereiken en activeren van de belanghebbenden, zodat via de steun van dit stratum een grotere effectiviteit bij de overheid bereikt kan worden. Ook kunnen de activiteiten bedoeld zijn als een direkte beïnvloeding van de overheid. Van de verschillende soorten activiteiten zijn de lezingen en vergaderingen, krantjes en stencils de meest gebruikte. Er is een duidelijk verschil tussen intra- en extragenetische komitees wat betreft het gebruik maken van de soorten activiteiten. Intragenetische komitees maken gebruik van meer soorten activiteiten. In tabel 3 wordt de verdeling van de soorten activiteiten over de intra- en extragenetische komitees vermeld. De moeilijkheid in deze tabel is, dat één vergadering en één demonstratie in de berekening relatief zwaarder tellen dan bijvoorbeeld 5 vergaderingen, omdat er slechts gekeken is naar de soort activiteiten en niet naar de hoeveelheid. Het gaat om de diversiteit en niet om de intensiteit.

Tabel 3, verdeling van de soorten activiteiten over de komitees

soorten activiteiten	intragenetisch	extragenetisch	totaal
1 lezingen, vergaderingen	13	4	17
2 krantjes, stencils, raambiljetten, manifesten, plakkerijtjes	13	6	19
3 handtekeningenlijsten	5	4	9
4 demonstraties	3	—	3
5 enquêtes	2	2	4
6 huisbezoek, gesprekken met mensen, tentjes op straat	4	4	8
totaal	40	20	60

Door 4 komitees zijn enquêtes gehouden. Deze hebben een tweeledige functie: men bereikt door het houden ervan de direkt belanghebbenden, en door het weergeven van de resultaten tevens de overheid. Verderop zal hier nader op worden ingegaan.

B, kommunikatiedmedia – Onder kommunikatiedmedia worden verstaan in dit onderzoek pers, radio en tv. De invloed van een bericht over een komitee kan werken in de richting van een publiek en in de richting van de overheid. Het gaat ons bij de bestudering van de rol van de kommunikatiedmedia om drie elementen: tot welke kommunikatiedmedia heeft het komitee zich gewend? In welke is het standpunt van het komitee onmiddellijk verschenen? Hoe is het standpunt naar de mening van het komitee naar voren gekomen? Alle 15

intragenetische komitees hebben zich tot de kommunikatiedmedia gericht, van de extragenetische richtten zich 10 tot deze media. Intragenetische komitees richten zich dus meer tot de kommunikatiedmiddelen. Wanneer wij het aantal keren dat komitees zich voor het *eerst* gericht hebben tot de kommunikatiedmedia vergelijken met het aantal onmiddellijke verschijningen, die daarop volgden komt men tot de gegevens, zoals die verwerkt zijn in tabel 4.

Tabel 4, de overwegwachterfunctie van kommunikatiedmiddelen

	intragenetisch	extragenetisch	totaal
wendingen	130	79	209
verschenen	92	53	145
niet verschenen in %	29%	32%	30%

Bij het beschouwen van de totaal kolom blijkt 30% van het aantal eerste wendingen niet onmiddellijk sukses te hebben. Als zodanig vervullen kommunikatiedmedia een sluiswachter-functie. Omdat het hier niet gaat om combinatie of kollektie van eisen is de term 'overwegwachter' wellicht beter op zijn plaats. Het tegenhouden kan ook van tijdelijke aard zijn. In oktober '68 verscheen bijvoorbeeld het eerste bericht over de Bond tegen Hondevuil in de Volkskrant. Volgens het komitee werd in deze maand aan alle kranten een mededeling van oprichting verstuurd. In februari '69 verscheen pas het eerste bericht over deze Bond in de Tijd. Dit dagblad had het bericht 5 maanden in de ijskast gezet. Easton noemt dit 'storage and release of feedback response'.¹⁵ Het is ook mogelijk de beoordeling van de verschillende kommunikatiedmedia door de aktiekomitees te bekijken. Gevraagd is door welk medium het standpunt goed, middelmatig of slecht weergegeven was. Achteraf is het mogelijk aan de beoordeling goed 3 punten toe te kennen, aan middelmatig 2 en aan slecht 1. De beoordelingen per krant moeten gesommeerd worden en vervolgens gedeeld door het totaal aantal beoordelingen. Zodoende kan men tot een gemiddelde beoordeling per medium door de gezamenlijke komitees komen. Het werken met een dergelijk rekenkundig gemiddelde maakt deze hele beoordelingsproblematiek zeer overzichtelijk en duidelijk. Er is echter een bezwaar aan verbonden, een ordinale schaal wordt omgezet in een interval schaal. Dit is overigens niet de eerste keer dat iets dergelijks gedaan wordt.¹⁶ De overwegwachter-functie van elk medium en de beoordeling daarvan door de respondenten staan samengevat in tabel 5.

¹⁵ Systems analysis, blz. 88.

¹⁶ Zie bijvoorbeeld J. Stapel, *Wie en Wat staan waar tussen links en rechts?* in: *Acta Politica*, 4e jaarg. no. 1 (okt. 1968), blz. 32-41.

Tabel 5, beoordeling van kommunikatiedia en hun overwegwachterfunctie

beoordelingen	skore	overwegwachterfunctie *	skore
1 Noord Amsterdammer	3.00	1 Wieringen Weekblad	2.00
2 Wierings Weekblad	2.60	radio	
televisie		3 De Waarheid	1.66
4 Volkskrant	2.55	4 De Telegraaf	1.62
5 radio	2.50	televisie	
6 De Waarheid	2.46	6 De Tijd	1.47
7 Het Parool	2.30	7 Alg. Handelsblad	1.37
8 De Tijd	2.29	Trouw	
9 Alg. Handelsblad	2.25	9 Het Vrije Volk	1.35
10 Trouw	2.13	10 Het Parool	1.22
11 Het Vrije Volk	2.11	Volkskrant	
12 De Telegraaf	1.61	11 Noord Amsterdammer	1.00

* Dit deel van de tabel is berekend door het aantal eerste wendingen per kommunikatiedia middel te delen door het aantal onmiddellijke verschijningen. Naarmate de skore meer tot 1 nadert neemt de overwegwachterfunctie af.

Uit deze tabel kan men konkluderen, dat het Wierings Weekblad, de Waarheid, de tv en radio relatief goed beoordeeld worden maar relatief weinig doorlaten. De Volkskrant, het Parool en de Noord Amsterdammer worden relatief goed beoordeeld en laten relatief veel door. Het Vrije Volk wordt relatief slecht beoordeeld, maar laat veel door. De Telegraaf ten slotte wordt slecht beoordeeld en laat weinig door.

Bij dit alles moet steeds bedacht worden, dat het gaat om de perceptie van de respondenten, er zijn geen antwoorden achteraf in de kranten gecontroleerd. Zo is het mogelijk, dat vooroordelen een grote rol spelen in de beoordeling van bepaalde kommunikatiedia!

Relatie tussen steun en andere variabelen

Er van uitgaande dat het een effectief instrument van een komitee is om veel steun van de belanghebbenden te verwerven, kan men onderzoeken welke variabelen bijdragen tot de steunverwerving. De skores op de steunskaal werden hiervoor gedichotomiseerd in 'veel steun' (skore 4 of meer op de skaal) en 'weinig steun' (skore 3 of minder op de skaal). Vervolgens zijn ook de te relatieren variabelen gedichotomiseerd. Dit resulteerde in 11 intragenetische komitees met veel steun en 4 met weinig. Van de extragenetische hadden er 8 veel en 3 weinig steun.¹⁷

¹⁷ De 2 x 2 tabellen werden onderworpen aan de toets van Fisher, zoals uiteengezet in H. Blalock, *Social Statistics*, New York, 1960, blz. 221-225.

Als significantiedrempel voor dit benaderend onderzoek werd het minst konservatieve .10 niveau genomen. Als indikatie van de richting van de relatie werden de diagonaalprodukten gebruikt. De p. waarden staan onder elke tabel aangegeven.

Er bleek een relatie te zijn tussen het verschijnen in meer dan 6 kommunikatiedia middelen en het krijgen van veel steun, zowel voor alle komitees als voor intragenetische apart. (zie appendix, tabel 16a en 16b).

De vele steun zou verkregen kunnen zijn omdat door het verschijnen in veel kommunikatiedia een groter aantal potentiële steungevers bereikt wordt. Het is ook mogelijk, dat er een inverse relatie bestaat, namelijk dat veel steun leidt tot veel nieuwsaarde. Het afwezig zijn van deze relatie bij extragenetische komitees zou toe te schrijven zijn aan het feit, dat deze zich minder richten tot de media.

Een tweede relatie, die opgaat voor zowel alle komitees als voor de intragenetische apart, is die tussen hoge steun en formele organisatie. Een mogelijke verklaring voor deze relatie is het feit, dat bij formele organisatie de steunverwerving beter georganiseerd is door taakverdeling binnen het bestuur (zie appendix, tabel 17a en 17b).

De derde relatie, die alleen voor alle komitees gold, was die tussen veel steun en CPN-gebondenheid. Hiervoor kunnen verschillende verklaringen gegeven worden. Het is mogelijk, dat de CPN een grote aanhang heeft in de betreffende buurten.¹⁸ Ook kunnen de respondenten, die CPN-lid zijn een optimistische kijk op de steun hebben, die zij ontvangen. Ten slotte kunnen de CPN respondenten bekwaam zijn in het aktiveren en beïnvloeden van de mensen (zie appendix, tabel 18).

Er bleken geen relaties te bestaan tussen veel steun van de belanghebbenden en de volgende variabelen: zich richten tot meer dan 6 kommunikatiedia middelen, gevoel van gebondenheid aan de achterban, het hebben van een vaste woordvoerder, de partijgebondenheid in het algemeen van de respondent, het behoren tot de leefbaarheids- of saneringssektor.

Direkte informatiefedback

De objekten tot wie de aktiekomitees zich met hun eisen richten zijn de gezagsdragers, een ruime en nogal diffuse kategorie. Om dit begrip wat meer hanteerbaar te maken werden de potentiële te benaderen gezagsdragers opge-

¹⁸ CPN-aanhang in de wijken waar aktiekomitees zijn met een band met de CPN bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer van 15 februari 1967.

Wijk	Komitee(s)	Percentage
Oostelijke Eilanden	Kattenburg, Wittenburg	33.2
	Oostenburg	
Columbusplein	West	21.3
Indische buurt ten oosten Molukkenstraat	Makassarstraat	25.7
Bellamyplein	Kinkerbuurt	21.6
Bannebuiksloot	Bannebuiksloot	23.4

splitst in twee categorieën: *a.* de gemeenteraad, het college van B en W, de burgemeester, de wethouders als individuen, het Bureau Bestuurskontakten en de overige gemeentelijke diensten; een stratum, dat grotendeels verantwoordelijk is voor de gezaghebbende waardetoedeling in het politieke systeem Amsterdam. *b.* de politieke partijen, de vakorganisaties en de wijkcentra; minder belangrijk in de gezaghebbende waardetoedeling.

Het zich richten tot gezagsdragers door aktiekomitees levert nogal wat problemen op.¹⁹ Allereerst de kontakten met individuen, die behoren tot een grotere structuur, bijvoorbeeld een ambtenaar van de dienst Publieke Werken. In zo een geval werd besloten de persoon te beschouwen als op dat moment representierend de betreffende dienst. Daarnaast speelt de frequentie en duur der kontakten een belangrijke rol. Het bleek moeilijk, zo niet onmogelijk, deze beide factoren te verdiskonteren in een zinvolle telling, mede doordat de respon-

Tabel 6, door aktiekomitees benaderde gezagsdragers

gezagsdragers	aantal keren genoemd
1 politieke partijen	43
2 gemeentelijke diensten	36
3 gemeenteraadsleden	28
4 burgemeester en kollege van B en W	16
5 gemeenteraad als geheel (adressen)	15
6 wethouders	11
8 vakorganisaties	8

denten zich meestal noch het 'hoe vaak' noch het 'hoe lang' konden herinneren. Er is dan ook toe overgegaan om alleen het vermelden van één keer kontakt hebben met een gezagsdrager te tellen, los van het aantal keren dat deze door een komitee benaderd is. De telling uit tabel 6 is er dus een van diversiteit en niet van intensiteit.

Uit een opsplitsing van tabel 6 naar intra- en extragenetische komitees bleek, dat de eerste groep gezagsdragers meer door de intragenetische komitees benaderd werd, terwijl in het bijzonder de politieke partijen de voorkeur genoten van de extragenetische komitees. In de eerste groep springen er qua score uit de wethouders De Wit en Elsenburg, de gemeenteraadsleden van 't Schip, van Thijn, Keja en Nipperus, de diensten Bouw- en Woningtoezicht, Volkshuisvesting, Publieke Werken en het Bureau Bestuurskontakten. De categorieën kollege B en W en de gemeenteraad zijn erg ongedifferentieerd en er kan daarom niet zo goed mee gewerkt worden. Het veelvuldig benaderen van De Wit

¹⁹ Het komitee Carré van Ons is vanaf dit moment niet meer opgenomen, omdat dit komitee geen direkte kontakten had gehad met gezagsdragers.

en Elsenburg en de onder hen ressorterende diensten Publieke Werken, Volkshuisvesting en Bouw- en Woningtoezicht, valt te verklaren uit het tamelijk grote aantal komitees in de categorieën huur, leefbaarheid en sanering. Het is merkwaardig, dat de komitees tegen de 4% huurverhoging zich zo weinig richtten tot de politieke partijen, die in de Tweede Kamer uiteindelijk dienen te beslissen over deze zaak. Verder blijkt, dat de gemeenteraadsleden van de christelijke partijen ondervetegenwoordigd zijn voor wat betreft het benaderen door aktiekomitees. Hieruit zou men een gering vertrouwen van de aktiekomitees in deze gemeenteraadsleden op het gebied van hun eisen kunnen afleiden, hetgeen gezien de overheersende politieke signatuur van de komitees niet zo verbazingwekkend is.

Responsiviteit van de gezagsdragers

De reactie van de gezagsdragers op de informatie over de feedback respons, die tot hen komt via de media en de direkte benadering, zal in eerste instantie afhangen van de mate waarin zij responsief zijn voor de eisen van de input-eenheden, dat wil zeggen de aktiekomitees. Easton geeft aan het begrip responsiviteit twee betekenissen:²⁰ *a.* dat de gezagsdragers bereid zijn de informatie in berekening te nemen en er aandacht aan te besteden in de outputs; *b.* dat zij dat positief doen in de zin dat zij het trachten te gebruiken om ontevredenheid te voorkomen of grieven van vroegere outputs of onvervulde eisen te bevredigen. Wij zullen vast houden aan de eerste betekenis, omdat de tweede betekenis nauw verbonden is met het steunniveau, dat buiten beschouwing is gelaten. De eerste betekenis van het begrip responsiviteit wordt ruwweg in tweeën gebroken. Het eerste deel, te weten 'het in berekening nemen van de informatie door de gezagsdragers' zal eerst behandeld worden. Het tweede deel, te weten het 'aandacht besteden in de outputs' zal bij het onderwerp effectiviteit aan de orde komen.

A, luisteren door de gezagsdragers – Als eerste indikator van het 'in berekening nemen' wordt een vraag gebruikt, die werd gesteld naar de motieven, die volgens de aktiekomitees ten grondslag lagen aan de bereidheid van de verschillende benaderde gezagsdragers om te luisteren naar de eisen van het komitee. Dit leverde 7 ruime categorieën op, die zijn weergegeven in tabel 7. De categorie 'begrip voor problemen' werd hoofdzakelijk genoemd door de buurtkomitees in de sanerings- en leefbaarheidssektor, die meenden dat de situatie in de buurt zo apert slecht was, dat de overheid eigenlijk niets anders kon doen dan de klachten aan te horen. Over het algemeen bleek, dat er bij de aktiekomitees niet veel klachten zijn over de bereidheid van de overheid

²⁰ Systems analysis, blz. 434.

Tabel 7, redenen waarom de overheid wilde luisteren *

kategorieën	Aantal keren genoemd
1 begrip voor de problemen	7
2 angst voor sankties	6
3 behoefte aan informatie	5
4 democratisch recht	3
5 kwaliteit van de eisen	3
6 speciale relaties met gezagsdragers	2
7 geen mening	5
totaal	31

* Het totaal komt niet op 27 uit omdat meerdere categorieën door sommige komitees genoemd werden.

om te luisteren naar hun eisen. Een uitzondering hierop vormen de politieke partijen. Deze werden meestal per brief benaderd en in dit geval werd als luisteren aangemerkt het terugsturen van een berichtje door de partij of het verschijnen op een vergadering van het aktiekomitee van een vertegenwoordiger. In tabel 8 staat het al dan niet luisteren van de politieke partijen vermeld.

Tabel 8, al dan niet luisteren door politieke partijen

partij	benaderd	gereageerd	%
1 PvdA	5	4	80
2 PSP	8	6	75
3 VVD	6	4	66.6
4 CPN	6	3	50
5 ARP	4	2	50
6 KVP	5	2	40
7 CHU	4	1	25
8 D'66	5	1	20
totaal	43	23	53.4

Uit deze tabel blijkt, dat de PvdA, PSP en VVD het beste uit de bus komen. Een mogelijke verklaring voor deze hoge scores ligt in het feit, dat deze partijen in Amsterdam over een tamelijk grote aanhang beschikken, zodat er een zekere noodzaak bestaat om alert te blijven voor de eisen die in deze gemeente naar voren komen.²¹ De CPN blijkt alleen gereageerd te hebben op benaderingen van de kant van komitees waarvan de respondent lid van de CPN is of was

²¹ Uitslag verkiezingen voor de Tweede Kamer op 15 februari 1967 in Amsterdam:

PvdA	27.4 %
CPN	14.6 %
PSP	6.3 %

geweest. Dit verklaart de lage score van de CPN, ondanks dat deze ook een grote aanhang in Amsterdam heeft.

B, benaderen van aktiekomitees door gezagsdragers – Een tweede indikator van de responsiviteit van de gezagsdragers is de mate waarin zij zich ongevraagd tot de aktiekomitees richten.

Tabel 9, gezagsdragers die aktiekomitees benaderd hebben

gezagsdragers	aantal keren komitee benaderd
1 gemeenteraadsleden	10
2 politieke partijen	8
3 gemeentelijke diensten	5
4 wijkcentra	3
5 wethouders	2

In tabel 9 staan de gegevens hierover. Vergeleken met tabel 6 blijkt, dat de gezagsdragers zich over het algemeen niet vaak op eigen initiatief richten tot de aktiekomitees. Bij de politieke partijen bleek de PvdA op dit gebied het meest actief te zijn. Opmerkelijk is, dat bij een uitsplitsing naar intra- en extragenetische komitees de intragenetische veel vaker benaderd worden (26 tegen 3 keer). Een mogelijke verklaring hiervoor is, dat intragenetische komitees zijn ontstaan als gevolg van de vorige outputs van de gezagsdragers. Dat kan leiden tot een cybernetisch bijsturen waarvoor men informatie nodig heeft over de uitwerking van die outputs, informatie die om de een of andere reden kennelijk niet door de komitees zelf in voldoende mate overgebracht wordt. Voor wat betreft de extragenetische komitees kan men zeggen, dat het vagere beeld dat deze komitees presenteren in de vorm van minder specifieke eisen dan de intragenetische komitees, de gezagsdragers in het onzekere laat tot wiens kompetentiegebied het komitee hoort. Dit ontbreken van een 'range of discretion', maakt het direkt zelf benaderen door de gezagsdragers moeilijk.

C, standpunt van de gezagsdragers – Een derde mogelijke indikator van de responsiviteit van de gezagsdragers is het in het algemeen positief of negatief beoordelen van de door de aktiekomitees gestelde eisen. Uit tabel 10 blijkt, dat de benaderde en benaderende raadsleden over het algemeen positief staan tegenover de eisen van de aktiekomitees. Men dient dit positief staan niet te verwarren met het feitelijk iets doen voor deze komitees.

Bij een nader onderzoek van de motieven, die aktiekomitees vermoeden voor het negatief staan van de overheid kwamen in een aantal gevallen de door Easton²² gepostuleerde variabelen naar voren. Zo werd Amsterdam gekonfron-

²² Systems analysis, blz. 448-451.

Tabel 10, standpunt van de gezagsdragers ten opzichte van de eisen *

gezagsdragers	aantal keren positief	negatief
1 gemeenteraadsleden	35	1
2 politieke partijen	19	4
3 kollege B en W en Gemeenteraad	15	4
4 gemeentelijke diensten	15	8
5 wethouders	5	2
6 wijkcentra	5	1
7 vakorganisaties	4	1

* De verschillen met tabel 6 worden veroorzaakt door het feit dat de gezagsdragers niet in alle gevallen een standpunt gaven.

teerd met het argument van het financiële tekort van de gemeente, een goed voorbeeld van beperkingen opgelegd door externe middelen.

Een merkwaardige vorm van dit soort beperkingen werd gevonden bij de komitees tegen de 4% huurverhoging. De akties tegen deze verhoging zijn op gemeentelijk niveau weinig zinvol omdat deze huurverhoging een zaak is, die door de rijksoverheid tot wet verheven is. De gemeentelijke instanties wijzen dan ook voortdurend op de beperktheid van hun bevoegdheid in deze kwestie. Bij deze komitees tegen de 4% huurverhoging deed zich ook een merkwaardige paradox voor. In hun akties tegen de huiseigenaren sporen deze komitees de bewoners aan de 4% niet te betalen. Deze weigering schakelt de Huuradvieskommissie in. Juist door deze akties en het resulterende aantal weigeringen heeft de Huuradvieskommissie te kampen met een ware toevloed van eisen, die gezien de beperkte verwerkingskapasiteit van deze instantie natuurlijk niet allemaal tegelijk behandeld kunnen worden. Dit leidt tot aanzienlijke vertragingen in de afdoening van lopende zaken. Deze vertraging wordt door een aantal komitees als negatief ervaren en zij verwijten de huuradvieskommissie deze vertraging.

Deze eisen-overlading bij de Huuradvieskommissie heeft er evenwel toe geleid, dat de gemeente heeft besloten de 6% verhoging voor gemeente woningen op te schorten, een door sommige komitees als negatief ervaren bijproduct van hun akties leidt dus direkt tot de opschorting van de volgende huurverhoging van gemeentewoningen, zodat zij via deze omweg een partiële gunstige output verkrijgen. Het argument van de eisen-overlading blijft overigens niet alleen beperkt tot deze komitees, ook in de saneringssector hoorden wij regelmatig de opmerking, dat de overheid al met zo veel problemen te maken heeft.

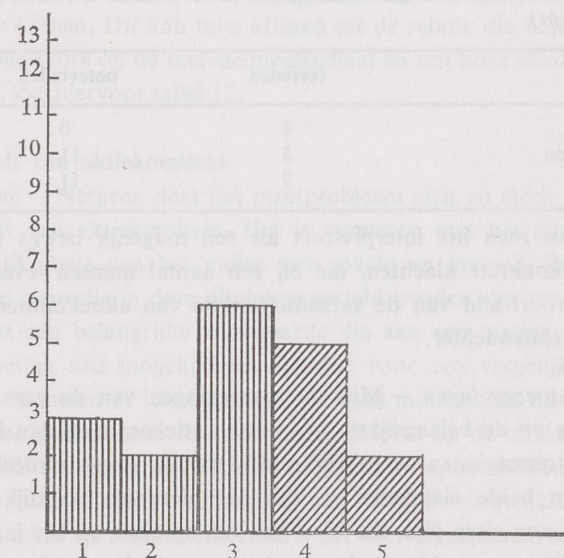
D, toezeggingen van gezagsdragers – Het is evident, dat het positief staan van een gezagsdrager niet noodzakelijkerwijs zal leiden tot het verwerven van een gunstige output. Voor het stadium van de eigenlijke output kan men nog een fase onderscheiden, namelijk die van de toezeggingen aan aktiekomitees. Deze

fase fungeert in de benadering als vierde indikator van responsiviteit. Bij het beschouwen van de toezeggingen dient men zich voortdurend te realiseren, dat het verkrijgen van toezeggingen geenszins garandeert, dat de gezagsdragers deze zullen nakomen. Men zou de toezeggingen een niet gezaghebbende allokatie ad hoc kunnen noemen. Het bleek overigens bij de uitwerking, dat het niet altijd eenvoudig was te bepalen welke toezeggingen door welke gezagsdragers gedaan waren. Desalniettemin kan gesteld worden dat het aantal toezeggingen dat de komitees krijgen per benaderde gezagsdrager kleiner is dan het aantal positieve standpunten. Tevens komt naar voren dat het negatief staan van een gezagsdrager een of meer toezeggingen niet hoeft uit te sluiten. Wethouder Verhey had enerzijds nogal wat bezwaren tegen de anarchistische achtergrond van de Stichting de Straat, maar deed uiteindelijk toch de toezegging mee te werken bij het verwezenlijken van de Speelstraat.

Slechts in een beperkt aantal gevallen worden toezeggingen gedaan, die betrekking hebben op hoofddoel of hoofddoelen van de aktiekomitees. Uitzonderingen hierop vormen allereerst de Stichting de Straat, die toegezegd heeft gekregen dat de gevraagde Speelstraat er zal komen en het comité Wittenburg, dat een krediet van f 650.000 kreeg toegezegd voor buurtverbeteringen.

Tevens is aan de respondenten gevraagd of en in welke mate zij tevreden wa-

N = 18

Figuur 4, histogram van de scores op de tevredenheidsschaal

Op de vertikale as staat het aantal komitees en op de horizontale as de scores aangegeven. De arcering duidt op de dichotomisering van de variabele tevredenheid over de toezeggingen.

ren met de gedane toezeggingen, door hen een vijf-puntsschaal voor te leggen, lopend van ontevreden tot zeer tevreden. In figuur 4 zijn de frekwenties afgebeeld. Uit dit histogram blijkt, dat 9 van de 27 komitees in het geheel geen toezeggingen gekregen hebben, hetgeen echter een uiteindelijke effectiviteit niet uitsluit.

Zoals reeds gezegd, was het de hypothese, dat een komitee met veel tot zeer veel steun van de belanghebbenden meer bij de gezagsdragers zou bereiken dan een komitee met niet zo veel of weinig steun. Worden nu de toezeggingen van de kant van de overheid aan aktiekomitees geïnterpreteerd als een voorfase van de effectiviteit dan zou men, als deze hypothese geldig was, verwachten dat er een zekere relatie bestaat tussen een hoge score op de steunschaal en een hoge score op bovengenoemde tevredenheidsschaal. Wil deze relatie opgaan dan dient er echter nog wel een vooronderstelling aan de redenering toegevoegd te worden, namelijk dat de toezeggingen van de gezagsdragers betrekking hebben op die eisen die aktiekomitees als hun meest belangrijke zien. Deze relatie tussen steun en tevredenheid over toezeggingen bleek echter niet te bestaan. De tevredenheid bleek alleen in relatie te staan met het houden van een enquête onder de belanghebbenden. Dit wordt weergegeven in tabel 11. Deze relatie is moeilijk te begrijpen als men het houden van een enquête ziet als een middel tot verwerving van steun van de belanghebbenden, maar is

Tabel 11, relatie tussen tevredenheid over toezeggingen en het houden van een enquête door aktiekomitees ($p = 0,01$)

	tevreden	ontevreden	totaal
enquête gehouden	4	0	4
geen enquête gehouden	3	11	14
totaal	7	11	18

veel plausibeler als men het interpreteert als een mogelijk bewijs versus de overheid van de konkrete klachten, die bij een aantal mensen leven. Het is tevens een goed voorbeeld van de verzamelfunctie van aktiekomitees in hun hoedanigheid van sluiswachter.

E, nakomen van toezeggingen – Mits de toezeggingen van de gezagsdragers betrekking hebben op de belangrijkste eisen van aktiekomitees, dan is het nakomen van deze toezeggingen de feitelijke effectiviteit. Een voordeel van het onderscheiden van beide elementen is, dat het hierdoor mogelijk wordt te kijken of er soms nog eisen zijn, die bij wijze van spreken op het laatste nippertje sneuvelen. Tevens zegt het nakomen iets over de betrouwbaarheid van de gezagsdragers in die zin, dat zij geen loze beloften doen. Het nakomen vormt dan ook de laatste indikator van wat het eerste onderdeel van de responsiviteit genoemd is.

Het meest opvallende voorbeeld van het niet nakomen van een toezegging is dat van de Stichting de Straat. De oorzaak hiervan dient gezocht te worden in de oppositie die door het saneringskomitee Nieuwmarkt is gevoerd tegen de Spielstraat. Men ziet hier een goed voorbeeld van aktiekomitees, die met tegen-gestelde eisen bij de overheid komen. In dit geval heeft het komitee Nieuwmarkt getriomfeerd, zonder dat precies duidelijk werd waarom de bezwaren van de buurt meer gewicht in de schaal legden dan de voorstellen van de Straat. Het komitee Nieuwmarkt trok in een vergelijkbare kontroverse ook een keer aan het kortste eind, en wel tegen Amsterdaad, dat een stopzetting van de sanering in de Nieuwmarktbuurt wilde, terwijl het komitee juist een versnelde sanering wilde. Het is mogelijk, dat in dit geval enkele kenmerken van Amsterdaad, zoals veel geld en veel handtekeningen, tamelijk zwaar gewogen hebben bij het beïnvloeden van de overheid.

Tabel 12, relatie tussen tevredenheid over toezeggingen en effectiviteit ($p = 0,01$)

	effektief	niet effectief	totaal
tevreden	5	2	7
ontevreden	0	11	11
totaal	5	13	18

Over het algemeen blijken echter de gezagsdragers de gedane toezeggingen vrij goed na te komen. Dit kan men aflezen uit de relatie die blijkt te bestaan tussen een hoge score op de tevredenheidsschaal en een hoge score op de effectiviteitsschaal. Zie hiervoor tabel 12.

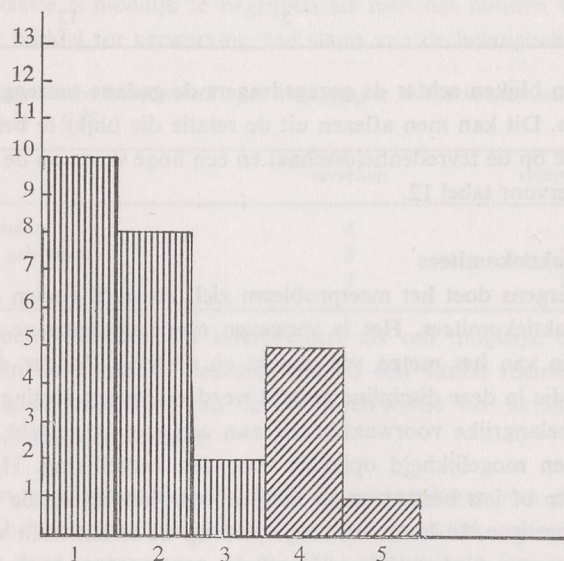
Effectiviteit van aktiekomitees

A, Inleiding – Nergens doet het meetprobleem zich zo sterk voelen als bij de effectiviteit van aktiekomitees. Het is verweven met het algemene probleem in de politikologie van het meten van macht en invloed. Zonder diep in te gaan op de eisen die in deze discipline gesteld worden aan een meting kan men zeggen, dat een belangrijke voorwaarde die aan een meting gesteld wordt is, dat die meting een mogelijkheid oplevert voor een vergelijking. Het is niet voldoende te meten of iets bestaat, maar men moet in het bestaande een rangorde kunnen aanbrengen. In konkreto toegespitst op de effectiviteit van aktiekomitees wil dit zeggen, dat het niet voldoende is op te merken dat een komitee effectief of niet effectief is, maar dat een verfijnde vergelijking mogelijk moet zijn tussen meer en minder effectief. Voor dit vergelijken is allereerst een uniforme maatstaf opgebouwd uit redelijk exakt te meten indicatoren nodig. Het is geen geheim dat in de politikologie het werken met dit soort maatstaven nog ver verwijderd is van een bevredigend niveau, zeker op het gebied van meer komplekse verschijnselen. Dit komt enerzijds door het feit, dat het selek-

teren van een indikator dikwijls samenhangt met de vooronderstelling omtrent de te onderzoeken variabelen en anderzijds door het feit, dat zelfs een bevredigend aantal indicatoren die aangeven waar men moet meten, het probleem van het toekennen van gewichten niet oplost.²³

B, verkregen outputs – De oplossing die in dit onderzoek voor de bovengenoemde problematiek is gevonden, is even eenvoudig als onbevredigend. Door het voorleggen van een vijf-puntsschaal, lopend van niet effectief tot zeer effectief, aan de respondenten is getracht de perceptie van de eigen effectiviteit vast te leggen. Daarmee is bewust afgezien van een poging om deze effectiviteit op objectieve manier vast te stellen. Bij het interpreteren van de scores, zoals weergegeven in figuur 5, dient men wel te bedenken dat deze schaal is voorgelegd aan aktiekomitees, die zich in verschillende stadia van ontwikkeling bevonden. Dit brengt met zich mee, dat de outputreactie voor het ene komitee bijvoorbeeld een antwoord op een brief is, terwijl voor een reeds langer bestaand komitee deze outputreactie de inwilliging van de eisen kan betekenen.

N = 27

Figuur 5, histogram van de scores op de effectiviteitsschaal

Op de verticale as staat het aantal komitees en op de horizontale as de scores aangegeven. De arcering duidt op de dichotomisering van de variabele effectiviteit.

²³ Zie voor een uiteenzetting van deze problematiek: R. A. Dahl, *Modern Political Analysis*, 5e druk, New Jersey, 1965, blz. 40.

Bij nader onderzoek blijkt echter, dat de overgrote meerderheid van de komitees zich op de schaal geplaatst heeft door te refereren aan de hoofddoelen.

Een komitee dat dus nog slechts een brief heeft ontvangen heeft zich op deze schaal zo laag mogelijk geplaatst.

Bekijkt men figuur 5 dan is het duidelijk dat het aantal effectieve komitees beperkt is. Als men de schaal dichotomiseert in effectief – niet-effectief door scores 1 t/m 3 de kwalifikatie niet-effectief toe te kennen, en de scores 4 en 5 de kwalifikatie effectief, dan blijkt slechts één komitee een 5 te scoren. Dit was de werkgroep Baerleus gymnasium, die inderdaad al de wensen ingewilligd zag. Verder blijkt, dat bijna een derde van de komitees (10 van de 27) meent, dat er zeer weinig bereikt is bij de overheid, zodat men ten aanzien van de eigen prestaties ternauwernood kan spreken van overschatting. Reeds bij de toezeggingen werd duidelijk, dat de waarschijnlijkheid van de houdbaarheid van de hypothese dat veel steun leidt tot effectiviteit door het niet aanwezig zijn van een relatie tussen steun en tevredenheid over de gedane toezeggingen, sterk af nam vooral omdat een andere gedachte was, dat toezeggingen een voorstadium van de eigenlijke output vertegenwoordigen. Het is gebleken, dat de genoemde hypothese over de relatie tussen steun en effectiviteit zich in dit onderzoek niet voordoet. Er bleek echter wel een relatie te bestaan tussen de tevredenheid over de toezeggingen en de effectiviteit. Dit is weergegeven in tabel 12.

Wat betreft tabel 12 wordt nogmaals herhaald dat toezeggingen geen noodzakelijke voorwaarde vormen voor effectief zijn. Er is inderdaad een komitee, dat geen toezeggingen heeft gekregen en toch effectief is, namelijk de werkgroep Baerleus. Wat de relatie uit tabel 12 alleen zegt is dat de respondenten die tevreden zijn over de gedane toezeggingen zich zelf meestal ook als effectief beschouwen.

Verder kunnen wij konkluderen, dat de respondenten zich zelf op beide schalen geplaatst hebben door te refereren aan deze hoofddoelen. Vastgesteld kan worden, dat de gezagsdragers in het politieke systeem Amsterdam in deze sektor hun toezeggingen over het algemeen loyaal nakomen. Vervolgens, dat de op deze manier aan effectiviteit gerelateerde toezeggingen als het meest betrouwbaar mogen gelden in dit onderzoek omdat de effectiviteit post hoc makkelijker te controleren is dan gedane toezeggingen waarbij men bijna geheel moet vertrouwen op de mededelingen van de respondenten. Het grootste deel van de in het voorafgaande behandelde variabelen blijkt geen relatie te hebben met effectiviteit. De enige uitzondering hierop vormt de relatie tussen effectiviteit en het houden van een enquête door de aktiekomitees onder de belanghebbenden. Deze relatie is weergegeven in tabel 13.

Deze relatie bleek op te gaan met tevredenheid over toezeggingen (zie tabel 11). Beide relaties samen en het simultaan ontbreken van relaties tussen effectiviteit en tevredenheid over toezeggingen enerzijds, en de variabelen zoals

Tabel 13, relatie tussen het houden van een enquête en effectiviteit ($p = 0,06$)

	effektief	niet effectief	totaal
enquête	3	2	5
geen enquête	2	19	21
totaal	5	21	26

verschijnen in de kommunikatiemiddelen en verkrijgen van steun anderzijds, leiden tot de konklusie dat tevredenheid over toezeggingen en effectiviteit een redelijk goed samenhangend paar variabelen is.

Daar slechts bovengenoemde twee relaties zijn gevonden, is het duidelijk dat er over het waarom van de effectiviteit geen exakte gegevens naar voren gebracht kunnen worden.

Respons op de outputreaktie

Nadat nu een volledige ronde van aktiekomitees in de terugkoppelbaan is geanalyseerd, zal tenslotte nog worden nagegaan in hoeverre de respons van aktiekomitees op de outputreaktie van de gezagsdragers reperkussies heeft voor het verdere bestaan van aktiekomitees. Immers de definitie van aktiekomitees stelt dat zij *tijdelijke* groeperingen zijn en hun bestaansgrond verliezen, indien hun eisen door de gezagsdragers worden ingewilligd. Om de realiteitswaarde van dit element in de definitie te bepalen, is de waardering van de outputreaktie, zoals deze valt af te lezen uit de score op de effectiviteitsschaal, gerelateerd aan het antwoord op de vraag naar het verdere bestaan van het komitee. Er bleek echter geen relatie te bestaan tussen lage effectiviteit en doorgaan en tussen hoge effectiviteit en opheffen. Omdat de overgrote meerderheid van de respondenten een effectiviteitsoordeel heeft uitgesproken met betrekking tot de hoofddoeleinden van hun komitee, kan als verklaring voor het ontbreken van de veronderstelde relatie niet aangevoerd worden dat bepaalde effectieve komitees in hun oordeel refereerden aan slechts partiële, kleine eisen en dus doorgingen. Verderop zal bij de bespreking van een vervolgonderzoek ruimer

Tabel 14, relatie tussen doorgaan/opheffen en formele/informele organisatie ($p = 0,01$)

	doorgaan	opheffen	totaal
formeel	13	2	15
informeel	6	5	11
totaal	19	7	26

aandacht worden besteed aan de factoren die van invloed kunnen zijn op het voortbestaan van aktiekomitees.

De enige variabele die een relatie had met doorgaan of opheffen was 'formele organisatie' (zie tabel 14). Het is wellicht mogelijk dat formeel georganiseerde komitees meer in de tijd bestand zijn dan informeel georganiseerde.

De gezagsdragers

Om de gegevens verkregen via de perceptie van de aktieleiders enigszins te vergelijken met de mening van gezagsdragers, is aan enige ambtenaren²⁴ en raadsleden een vragenlijst voorgelegd. Dit kan tot groter inzicht in het ontbreken van veronderstelde relaties leiden.

A, ambtenaren – In de eerste plaats blijkt, dat de betreffende ambtenaren niet alle onderzochte komitees kenden. Dit is het meest opvallend voor wat betreft de ambtenaar van het Bureau Bestuurskontakten, als kontaktman tussen burger en overheid. Wat betreft de door de aktiekomitees verkregen steun kennen deze gezagsdragers over het algemeen iets minder steun aan de aktiekomitees toe dan de respondenten van de komitees zelf. Alle drie gezagsdragers gaven te kennen, dat zij altijd bereid waren te luisteren naar aktiekomitees en dit ook gedaan hebben ten aanzien van de komitees die hen benaderd hebben; ook zeiden zij er over het algemeen positief tegenover te staan. De toezeggingen die bureau bestuurskontakten aan aktiekomitees doet betreffen voornamelijk het toegang verlenen tot de verschillende gemeentelijke diensten en wijkraden. De overige ambtenaren gaven te kennen dat zij formeel geen toezeggingen kunnen doen, daar de raad hiervoor verantwoordelijk is. Naar hun mening verwarren aktiekomitees vaak de uitvoering van een toezegging met het verlenen ervan en schuiven daardoor de schuld op de ambtenaren voor de (mis) toestanden waartegen zij in het geweer komen. Verder kan opgemerkt worden, dat de ambtenaren ten aanzien van de effectiviteit van aktiekomitees een iets optimistischer oordeel hebben dan de respondenten van aktiekomitees zelf.²⁵

B, raadsleden – Bijna alle komitees werden door de raadsleden gekend, zij zijn pessimistischer wat betreft de door aktiekomitee verkregen steun dan de lei-

²⁴ De geïnterviewde gezagsdragers zijn diegenen die door de aktiekomitees het meest genoemd werden. De ambtenaren waren de heer Boetje van het Bureau Bestuurskontakten, de heer Van Roon van Publieke Werken en de heer Rozijn van Volkshuisvesting. De raadsleden waren de heren Van Thijn (PvdA), Keja (VVD) en Van 't Schip (CPN).

²⁵ Bij de gezagsdragers werd eenzelfde procedure om hun perceptie van steun en effectiviteit van aktiekomitees te meten gehanteerd als bij de respondenten van aktiekomitees. De gemiddelde score van de gezagsdragers met betrekking tot steun en effectiviteit week af van die van de leiders van de komitees. Het zeer geringe aantal ondervraagde gezagsdragers noopt tot grote voorzichtigheid bij het toekennen van waarde aan deze uitslag.

ders van de komitees. Alle drie de ondervraagde raadsleden bleken steeds bereid te zijn te luisteren, staan tegenover bijna alle komitees positief en hebben een veel optimistischer kijk op de effectiviteit van komitees dan aktieleiders. Dit laatste is misschien toe te schrijven aan het tijdsverschil in momenten van ondervraging. In de tussenliggende tijd werd bijvoorbeeld bekend, dat de vestiging van Progil en de 6% huurverhoging niet doorging, respectievelijk uitgesteld werd. Opvallend was, dat hetgeen onder effectiviteit verstaan moet worden door de raadsleden anders opgevat wordt dan door de aktieleiders. Een van hen merkte bijvoorbeeld op, dat wanneer een komitee de overheid in verwarring brengt en aantoonst dat nog veel aan medezeggenschap ontbreekt, het effectief genoemd kan worden.

Resultaten uit het vervolgonderzoek

Eén jaar later werd een vervolgonderzoek bij dezelfde aktiegroepen gehouden.²⁶ Dat was rond Pasen '70. Alle komitees konden weer bereikt worden. Aan hen werd een vragenlijst voorgelegd, die nagenoeg overeenkwam met de vragenlijst, die bij het eerste onderzoek was voorgelegd. Uiteraard stond bij dit vervolgonderzoek de vraag 'doorgaan of stoppen met de actie' centraal.

Onder aktiegroepen, die na een jaar nog doorgaan worden verstaan de groepen, die in vrijwel dezelfde samenstelling nog steeds trachten hetzelfde of een iets ruimer belang verwezenlijkt te krijgen. Het criterium voor stoppen met de actie wordt dan: het op de een of andere manier niet voldoen aan bovengenoemde omschrijving.

Vijftien komitees bleken te zijn doorgegaan en 12 staakten de strijd.

Hoewel op grond van de gegevens van het eerste onderzoek weinig zinvol te zeggen viel over de vraag welke variabelen van invloed zijn op het doorgaan of stoppen van aktiekomitees zal hier toch nader worden ingegaan op dit probleem. Wellicht biedt het feit, dat aktiekomitees op twee verschillende tijdstippen geënquêteerd zijn een betere basis voor inzicht in deze problematiek. In tabel 15 staan voor 1969 en 1970 de gegevens van de komitees, die zijn doorgegaan, met betrekking tot de variabelen die in het eerste onderzoek relevant bleken.²⁷ In deze tabel valt op dat een hoog percentage van de komitees die zich bezig hielden met de leefbaarheid doorgaat. Hetzelfde geldt voor CPN-gebonden komitees en voor aktiegroepen, die bij het eerste onderzoek zeiden zeer ontevreden te zijn over toezeggingen, die zij van de overheid kregen. Van invloed op stoppen is wellicht ook het verkrijgen van weinig steun;

²⁶ Dit vervolgonderzoek is gedaan door Joost Smiers. Hierin is het komitee Carré van Ons om reeds vermelde redenen niet opgenomen.

²⁷ Wij noemen een variabele van invloed op doorgaan, wanneer het percentage doorganers in een categorie groter is dan het percentage doorganers in het algemeen (59 %) met een onbetrouwbaarheidsinterval van 10 %

72% van de komitees in deze categorie stopte met de actie.

Tabel 15, samenvatting van de gegevens uit 1969 en 1970 voor komitees die zijn doorgegaan herkomst stimulus

	1969	1970	%
intra-genetisch	15	8	53
extra-genetisch	12	7	58
kategorie van eisen			
sanering	7	3	43
huur	3	2	67
leefbaarheid	6	5	83
partijgebondenheid			
CPN-gebonden	7	6	86
steun			
lage steun	7	2	28
tevredenheid over toezeggingen			
ontevreden	11	9	81
tevreden	7	4	57
geen toezeggingen	9	2	22
effectiviteit			
niet effectief	20	11	55
effectief	6	4	67
al of niet doorgaan			
van plan door te gaan	19	14	73
niet van plan door te gaan	7	1	14

In aansluiting op de bevindingen uit het eerste onderzoek blijkt ook hier, dat effectiviteit weinig uitmaakt voor het al of niet doorgaan: de percentages doorganers van 'effectieven' en 'niet-effectieven', ontlopen elkaar niet veel.

Bij nader onderzoek blijkt, dat de genoemde kenmerken voor doorgaan of stoppen niet steeds slaan op dezelfde komitees; bijvoorbeeld CPN-gebonden komitees en leefbaarheidskomitees, die beide hoog scoren bij de doorganers zijn niet dezelfde komitees. De eigenschappen, die kennelijk bijdragen tot de motivering voor het doorgaan of stoppen verrassen niet zo. Zij bevestigen hooguit vermoedens. Wat de CPN-gebondenheid betreft, de CPN staat bekend als een partij met een goed getraind kader. Het ligt voor de hand, dat deze kaderleden die goed gemotiveerd zijn de actie steeds op gang houden. Ook ligt het voor de hand, dat een gevoel van geringere steun van de achterban het moeilijk maakt medewerkers in de actie duidelijk te maken dat de actie desondanks toch zin heeft.

Bij de aktiegroepen die zijn doorgegaan blijkt, dat de meesten minder publiciteit halen en minder spektakulair optreden. Een verklaring daarvoor lijkt niet zo moeilijk. Immers een komitee dat begint moet zich presenteren op een in het oog springende manier. Is de presentatie eenmaal geschied dan gaat het eigenlijke werk plaats vinden: de achterban hechter binden, meer in overleg de eisen kenbaar maken aan de overheid en... afwachten. Dat alles tezamen

is niet altijd spektakulair. Tenzij een plotselinge verslechtering in de situatie optreedt, hoeft men waarschijnlijk bij de meeste aktiegroepen niet op een regelmatig spektakulair naar buiten treden te rekenen.

Ongeveer een gelijk aantal komitees, in verhouding tot wat gevonden werd in het eerste onderzoek, bleek toezeggingen van overheidsinstanties gekregen te hebben: in beide gevallen ongeveer 66% van de nog aktieve komitees. Werd in de eerste periode een toezegging die gedaan werd behoorlijk nagekomen, bij het tweede onderzoek bleek dat in mindere mate het geval te zijn. Naar de mening van de woordvoerders werd nu maar ongeveer de helft van de gedane toezeggingen nagekomen.

De belangrijkste bevinding van het tweede onderzoek is, dat *alle* doorganers menen, dat de overheid totaal onvoldoende rekening heeft gehouden met hun wensen. Dat wil zeggen, dat de komitees zich over het algemeen minder effectief zijn gaan voelen dan na afloop van de eerste periode al het geval was. Voeg hier bij, dat aktiekomitees menen waar te nemen dat zij in de tweede periode dezelfde steun kregen van hun achterban als in de eerste periode, dan bevestigt dat de in het eerste onderzoek getrokken konklusie, dat er geen relatie bestaat tussen steun en effectiviteit. Met andere woorden: er bestaat een even grote kans op ineffectiviteit bij veel steun als bij weinig steun. Als het democratisch ideaal is, dat de mensen in hun eigen omgeving iets te zeggen moeten hebben over wat er gebeurt en als inderdaad de komitees de dominante mening van de betrokkenen vertegenwoordigen, dan is de overheersende indruk die uit het beschikbare materiaal naar voren komt, dat er op dit gebied nog al wat schort in Amsterdam. De door de overgebleven komitees bereikte resultaten liggen over het algemeen buiten de kernpunten van het beleid, en hebben veel meer het karakter van een tijdelijke verzachting van de bezwaren dan van een wegnemen dan van de oorzaken van de onvrede.

Ondanks dat, misschien juist daardoor, zeggen op één na alle woordvoerders van de 15 doorgegangene aktiekomitees, dat de strijd niet opgegeven wordt. Integendeel, 66% voorspelt, dat de akties feller gaan worden. Een aktievoerder uit een saneringsbuurt beschreef de situatie zo: 'De mensen leven hier in een kruisvat, dat zo kan ontploffen. Een generatie lange verdeeldheid in de buurt is nu weg. De mensen hebben elkaar op één punt gevonden: de erbarmelijke wijze waarop de sanering doorgevoerd wordt.'

Waarschijnlijk zijn er echter toch nog meer factoren nodig om een minder vriendelijke aktie te voeren. Dit is wellicht toe te schrijven aan het feit, dat aktiekomitees per definitie een beperkt belang na streven.

Stoppen

Op geen enkele wijze bleek er een mogelijkheid om op zinvolle manier te komen tot een min of meer gegeneraliseerde beschrijving van de aktiekomitees, die in de tweede periode gestopt waren met het voeren van de aktie. In de

meeste gevallen is de groep uit elkaar gevallen, maar zijn de individuele leden nog wel ergens actief voor. Hoe komt men hiertoe? Een groot aantal gaf als motivering dat men de zaak fundamenteeler, meer in samenhang met andere verschijnselen in de maatschappij is gaan zien. Bij een enkeling spreekt ook de behoefte aan een betere dokumentatie.

Appendix

In deze appendix worden de tabellen gegeven die betrekking hebben op de relatie tussen steun en enkele andere variabelen. Zie voor de statistische behandeling van deze tabellen voetnoot 17. Onder elke tabel staat de bijbehorende p-waarde aangegeven.

Tabel 16, relatie tussen steun en het verschijnen in meer dan 6 kommunikatimedia *

a intragenetische komitees	hoge steun	lage steun	totaal
meer dan 6 kommunikatimedia	10	1	11
minder dan 6 kommunikatimedia	1	3	4
totaal	11	4	15
b voor alle komitees	hoge steun	lage steun	totaal
meer dan 6 kommunikatimedia	13	2	15
minder dan 6 kommunikatimedia	6	5	11
totaal	19	7	26

* De variabele verschijnen in kommunikatimedia is gedichotomiseerd door eerst het gemiddelde aantal kommunikatiedelen waarin de komitees verschenen zijn te berekenen. Vervolgens werden komitees over de twee categorieën verdeeld ($p = 0,01$, $p = 0,08$).

Tabel 17, relatie tussen steun en formele organisatie ($p = 0,01$, $p = 0,01$)

a intragenetische komitees	hoge steun	lage steun	totaal
formele organisatie	9	0	9
informele organisaties	2	4	6
totaal	11	4	15
b voor alle komitees	hoge steun	lage steun	totaal
formele organisaties	14	0	14
informele organisaties	5	7	12
totaal	19	7	26

Tabel 18, relatie tussen steun en CPN-gebondenheid ($p = 0,07$)

	hoge steun	lage steun	totaal
CPN-gebonden	7	0	7
niet CPN-gebonden	12	7	19
totaal	19	7	26